

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ДИТЯЧИХ ТВОРАХ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ (НА ОСНОВІ ЗБІРКИ «ГОДІ, ДІТОЧКИ, ВАМ СПАТЬ!»)

PHILOSOPHICAL BASIS OF NATIONAL UPBRINGING IN OLENA PCHILKA'S COMPOSITIONS FOR CHILDREN (BASED ON THE COLLECTION OF COMPOSITIONS "KIDS, IT'S TIME TO BE AWAKE")

У статті розглядаються основні аспекти національної педагогіки як науки на прикладі дитячих творів Олени Пчілки. Переосмислюється творча спадщина авторки, аналізуються її ключові концепти «материнської школи» на основі дитячих оповідань, казок, байок, фольклорних записів та віршів. З'ясовано, що Олена Пчілка зверталась до народної творчості, фольклору та живої дійсності. У дитячих творах вона відображала вплив соціуму й життєвих обставин на розвиток малої особистості, змальовувала конфлікт між бідними та багатими, панами та селянами, демонструючи внутрішню сутність людини, а не її матеріальні блага, звеліючи моральні принципи як найвищі цінності національного буття. Ідеї самопізнання і самовдосконалення особистості, свобода як атрибут необхідності і самоповаги, розвитку та самоідентичності; освіта дитини, її багатий внутрішній світ є основними мотивами у дитячих творах письменниці і становлять ключові аспекти її педагогічних поглядів. Детальний літературно-художній аналіз оповідань «Малий музика Моцарт», «Увінчаний співець», «Сосонка», «На хуторі» демонструють високу духовну культуру героїв, їхні цінності, родинно-побутові традиції та ментальні архетипи. У статті на конкретних прикладах інтерпретується тема стосунків у родині, повага батьків до дитячого віку та дитячої особистості, мотиви освіченості, гармонійного розвитку дитини, любові до рідної землі, органічного зв'язку з нею, повага до природи тощо. Окрім цього висвітлюються морально-етичні теми християнського характеру, що представлені Оленою Пчілкою у байках «Котова наука», «Басечка про цуцька і про його пані», «Микола й лиска», «Котик та кухар», «Метелик». У такий спосіб з дослідження випливає, що з допомогою використання літературної творчості письменниці у педагогічній практиці розкриваються проблеми національного виховання, інтерпретуються національні ідеї, філософські мотиви та парадигми у дитячих творах письменниці. Доводиться, що Олена Пчілка заклала основи родинного виховання на національних традиціях, а педагогічні та філософські ідеї авторки не втратили своєї значущості й актуальності й донині. Демонструється, що «материнська школа» відомої української діячки стала першоосновою та першоджерелом національного дискурсу сучасної педагогіки.

Ключові слова: Олена Пчілка, національна педагогіка, національне виховання, національна ідентичність, національний характер, національні мотиви, «материнська школа».

In this article the main aspects of national pedagogy as a science on the example of children's works by Olena Pchilka are discussed. The creative heritage of the author is reconsidered, Pchilka's main concepts of "mother school" on the basis of children's stories, fairy tales, fables, folklore records and poems are analyzed. It is found that Olena Pchilka had been inspired by folk art, folklore and living reality. In her children's works she reflected the influence of society and life circumstances on the development of a "small" personality. Also she portrayed the conflict between the poor and the rich, lords and peasants, showing the inner essence of human beings, but their material goods, extolling the moral principles as the highest values of the national life. The ideas of self-knowledge and self-improvement of a person, freedom as an attribute of necessity and human's self-respect, development and self-improvement; the education of a child, its inner world are the main motives in her children's works and constitutes the key aspects of her pedagogical views. In this study the problems of national identity and national upbringing are revealed, the national ideas, the philosophical motives and paradigms in the children's works of the writer are interpreted. Detailed literary and artistic analysis of stories "Mozart, a Young Musician", "Crowned Singer", "The Village of Sosonka", "On a Farm" is demonstrating the high spiritual culture of heroes, their values, family traditions and mental archetypes. The article illustrates the topic of family relationship, parental respect for childhood and for children as they are, education motives, harmonious development of a child, love for the native land and organic connection with it, respect for nature, etc. through specific examples. In addition, moral and ethical topics of a Christian nature, presented by Olena Pchilka in her fables "The Science of the Cat", "Fable about the Puppy and His Lady", "Mykola and his Dog Lyska", "The Cat and the Cook", "The Butterfly" are illustrated. In this way, it follows from the study that the using of literary creativity of the writer in pedagogical practice, problems of national education are revealed, national ideas, philosophical motives and paradigms in the children's works of the writer are interpreted. It is proved that Olena Pchilka is the founder of family upbringing on the national traditions and her pedagogical and philosophical ideas haven't lost their importance and relevance up to nowadays. It is showed that "mother school" of the famous Ukrainian personality became the primary basis and source of the national discourse of the modern pedagogy.

Key words: Olena Pchilka, national pedagogy, national upbringing, national identity, national manner, national motives, "mother school".

УДК 37.015.31:172/173
(=161.2):1:821.161.2-93
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-7>

Хопта С.М.,
канд. філол. наук,
старший науковий співробітник
відділу історії освіти
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.
Сьогодні, в умовах безперервних соціальних та політичних перетворень, в часи невпинної глобалі-

зації, в Україні постала проблема радикальних змін у сфері виховання, зокрема, йдеться про гуманізацію та націоналізацію навчально-виховного процесу.

Щодо цього доречно зауважує М.А. Козловець: «Глобалізація істотно обмежила і послабила роль і функції національної держави як базової одиниці організації сучасного світу – основного і визначального джерела колективної ідентичності... У найбільш вразливій ситуації опинилися слабкі країни, колишні колонії, в яких нація-держава виникла як адаптація до західного впливу, запозичення західних форм, а не як автохтонний розвиток... Надзвичайно гостро проблема національної ідентичності постає перед Україною, котра перебуває в силовому полі суперечливих соціально-цивілізаційних тенденцій – глобалізації і національно-етнічного, державного уособлення, модернізації і постмодернізації, орієнтації на Захід чи на Схід» [5, с. 8].

Основою сучасного українського виховання є насамперед національний характер освіти і національне виховання, котрі нерозривно пов'язані із національною ідентичністю. Національна ж ідентичність виступає як усвідомлення народом самого себе, своїх рис, особливостей, інтересів, прагнень, цілей, потреб; знання і повага власної історії, національної культури, території тощо. Виховання національної ідентичності в молодших школярів та сучасної молоді є прерогативою всіх навчальних закладів України.

Теоретичний аналіз показує, що сьогодні проблема національного виховання розробляється на державному, програмному, концептуальному та практичному рівнях. Так, у 2015 році в Україні прийнято базові нормативні документи: «Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді» та «Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки». Як зазначено в останньому документі, національно-патріотичне виховання має стати одним із основних напрямів діяльності держави та суспільства, що надасть можливість кожному свідомому громадянину країни підтримувати українські традиції, духовні цінності, ставати на захист незалежності й територіальної цілісності Батьківщини [13].

Постать Олени Пчілки, її педагогічна та літературна діяльність нерозривно пов'язані із українським національним вихованням, його етапами розвитку. Адже саме Олена Пчілка заклала основи родинного виховання на національних традиціях. А «Материнська школа» письменниці є першоосновою та першоджерелом у вихованні сучасної української дитини.

Отже, використання літературної творчості письменниці на практиці, аналіз національних ідей, мотивів та парадигм у дитячих творах авторки стане матеріалом для унаочнення та усвідомлення національного дискурсу як першооснови сучасної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Перші дослідження про О. Пчілку здійснив А. Чернишов. Окрім цього, її літературну спадщину

аналізували у передмовях до видань художніх творів Н. Вишневецька, М. Гнатюк, О. Ставицький, Є. Шабліовський. Під іншим кутом зору інтерпретували життя і творчість Олени Пчілки Л. Дрофань та А. Гуляк. Науковий інтерес до особистості і творчості письменниці виявляли Г. Аврахов, Т. Борисюк, В. Іваненко, Л. Кондратенко, В. Святовець, Л. Струганець, Л. Мірошніченко, О. Камінчук та інші. Педагогічні та національні мотиви О. Пчілки аналізує Л. Новаківська тощо.

Але всі названі вчені не зверталися до вивчення й аналізу зазначеної нами проблеми. Тому ми поставили перед собою завдання – дослідити питання філософських засад національного виховання на основі дитячих творів Олени Пчілки. За основу взято книгу віршів, оповідань, казок та фольклорних записів «Годі, діточки, вам спати!».

Отже, комплексне висвітлення педагогічних ідей у дитячих творах Олени Пчілки, аналіз її філософських постулатів, по-перше, стане новим підходом у педагогічному дискурсі, а з іншого боку, реальною потребою вивчення нових аспектів у творчому доробку письменниці, педагогічні та філософські постулати якої не втратили своєї значущості та актуальності й сьогодні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо проаналізованими є філософські засади та педагогічні принципи «материнської школи» Олени Пчілки у її дитячих творах.

Метою статті є – переосмислення творчої спадщини Олени Пчілки, інтерпретація її ключових концептів «материнської школи» на прикладах дитячої літератури; виокремлення та аналіз філософських, національних мотивів у книзі «Годі, діточки, вам спати!».

Виклад основного матеріалу. Українське національне виховання базується на філософських засадах людського буття, пізнання, на етапах розвитку та становлення Я-особистості, на усвідомленні власної ідентичності Я-особистістю; на утвердженні віри Я-особистості в духовні сили своєї нації, її майбутнього, на переосмисленні української історії, звичаїв та традицій. Як доречно зауважує М. Стельмахович, «українською національною називаємо ту систему виховання, яка історично склалася на українському національному ґрунті й своїми цілями і змістом та засобами підпорядкована самотній природі української дитини, потребам забезпечення її належного тілесного, інтелектуального, освітнього, духовно-морального й естетичного розвитку, засвоєнню національних та загальнолюдських культурних цінностей, формуванню повновартісної людини, довершеної особистості українця» [12, с. 19]. Вчений наголошував на тому, що кожен конкретний народ через національну систему виховання органічно продовжує себе у своїх дітях, генерує

національний дух, менталітет, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя тощо.

Відомий український педагог, вчитель, дитячий письменник В. Сухомлинський вважав, що громадянське, патріотичне виховання повинно починатися з малих років, що педагоги повинні подавати матеріал так, «щоб у дитини і підлітка боліло серце за те, що відбувається навколо неї і поряд з нею, щоб вона з дитинства пережила, відчула громадянські радощі, громадянські прикрощі» [16, с. 560], «щоб кожен вихованець відчув особисту причетність до долі народу, пройшов урок громадського піклування про інтереси народу, пережив, перестраждав за те, що особисто його ніби не стосується» [14, с. 146]. Предтечею такої позиції були переконання Олени Пчілки, яка, як твердив відомий літературознавець Юрій Тищенко (1880-1953), «збагнула, що для національного виховання майбутніх поколінь треба працювати починати з коліски» [19].

Педагогічна та літературна спадщина Олени Пчілки – Ольги Петрівни Драгоманової-Косач (1849-1930) – української письменниці, етнографа, фольклориста, перекладача, публіциста, громадського діяча – сприяє розв'язанню багатьох педагогічних проблем, зокрема, формуванню національного свідомого громадянина України. З цього приводу доречними будуть слова О. Забужко: «... біографія Олени Пчілки, наколи б була написана, могла б замінити собою цілий посібник з історії української культури останньої чверті XIX – початку XX ст., у нас досі хіба те й відомо, що вона «мати Лесі Українки», а те, що вона мати українського націоналізму, так і не зважаються вголос сказати навіть «найпоступовіші» політичні історики» [2]. Микола Зеров своєю чергою називав Олену Пчілку однією з «найхарактерніших фігур українського життя, громадського й літературного, в довоєнну добу» [3].

Олена Пчілка була не тільки знайома із поглядами та принципами національного виховання Я. Чепіги, К. Ушинського, С. Русової, вона створила «материнську школу», у якій довела, що фундамент формування особистості закладається в родині, і особлива роль у родині належить матері. «Материнська школа» Олени Пчілки стала зразком для виховання справжніх патріотів України. В основу її школи лягли постулати, які письменниця не тільки брала за основу літературних творів, а дотримувалася у вихованні власних дітей.

Кожна дитина, вважала Олена Пчілка, повинна виховуватись в українському середовищі, у родині, в якій поважають і люблять українську мову, культуру, літературу. Батьки мають подавати дитині особистий приклад, бути для неї орієнтиром у виборі цінностей. Йдеться про цінності національного характеру. Великого значення батьки

повинні надавати вивченню української мови та української культури, національному вбранню. Окрім цього, розвивати любов до праці, інтелектуальні здібності, вивчати з дітьми іноземні мови, розвивати любов до музики, малювання, дитячого театру, народної творчості. Саме ці принципи стали ідейно-тематичним та композиційним тлом у дитячих творах Олени Пчілки.

У творчому доробку авторки – вірші, байки, оповідання, казки, п'єси, сміховинки, ігри, спотиканки, загадки, прислів'я та приказки. Особливе значення в збірках для дітей відіграє фольклор – оригінальні зразки і твори, записані та оброблені письменницею.

Олена Пчілка у збірці віршів, оповідань, казок та фольклорних записів «Годі, діточки, вам спати!» проілюструвала низку мотивів та проблем, особливо значущих для формування національної ідентичності дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці. Підтекстом та надтекстом усіх творів авторки є лейтмотив любові до України, волі, життя, родини, щастя та справедливості. Чи не всі головні герої збірки наділені харизматичною рисою, котра робить їх вищою над всіма бідами, випробовуваннями і спокусами – вірністю самому собі, своїм переконанням, країні та роду.

У оповіданнях «Малий музика Моцарт», «Увінчаний співець» тема людської гідності, самоповаги та самоутвердження є чи не визначальним ідейним тлом.

«Малий музика Моцарт» – мініатюрна замальовка з повчальним змістом, в основі якої лежить постулат сквородиної самобутності. Сквородине «світ ловив мене та не впіймав, «людина повинна сама себе поважати, тоді вона буде вища за будь-яке зло і змінить світ» є основою цього тексту, демонструє формулу самозбереження та утвердження власного «Я» для малого читача. Цитата з тексту: « <...> – За яку ласку? – каже малий Моцарт. – За те, що король просив мене грати, а потім не слухав? Це теж зневага для мене! Коли просив, повинен слухати!» [10, с. 94].

У оповіданні «Увінчаний співець» головний герой – співець Артур Вродливий, який складав хороші пісні та співав їх людям, граючи на кобзі, також символізує мудрість та відкритість філософії Г. Сквороди. Олена Пчілка переносить тему вірності собі та своїм переконанням з оповідання «Малий музика Моцарт» у твір «Увінчаний співець», продовжує та розширює її. Адже якщо Моцарт – малий хлопчисько, то Артур – зрілий юнак, згодом чоловік, який бореться за свої переконання, сидить у в'язниці, страждає, долає спокуси, але не здається.

Артур часто заходив до одного знатного двору, де жила графиня Еліза, правдива красна панночка. Співець закохався в Елізу, адже «кучері у неї, як «сонячне проміння», очі, як «небо весняне»,

личенько як «біла лілея», уста «як розквітла рожа» [10, с. 61]. Проте розумний, але убогий співець був не пара графині Елізі. Тому на співецькому турнірі у графа Артур Вродливий співав:

Так і співець на крилах
Своїх буйних пісень, своїх думок,
Своїх мрій, сизокрилих голубок,
Вільно літа по світах.
Ні, не князь щасливіший за нього!
О, співець йому щастя свого
Не проміняє повік, –
Одного він багатиме в бога,
Щоб не зрадила кобза-небога,
Вільним щоб був він навік! [10, с. 78].

Артура не задурманило ні багатство, ані кохання, ні слава. Єдиним сенсом співця було бажання вільним бути навік, тобто вірним собі, власному покликанню, переконанням.

Після того як просидів співець у тюрмі за бунтарські пісні сім років, його знову покликали до короля, котрий змудився від попередніх співців. Артур знову ж заспівав:

...я рад визволінню... Та тільки гадаю,
Що в тім не знайду собі світлого раю
І повної втіхи, коли я темницю
Тепер проміняю на ясну світлицю...
Хоч з мене і здіймуть залізні кайдани,
Та інші – на душу співцеві наложать! [10, с. 79].

Артур відмовився від «неволі у золотій клітці», тобто відмовився бути співцем у королівському палаці:

...Тож так, мій владарю, коли мене візьмеш
В свій царський будинок, для втіхи царської, –
Я мушу співати тоді тільки теє,
Що скажуть співати!.. Ні, долі такої
Не прийме душа моя! Краще в темниці
Останок життя мого марно загине... [10, с. 79].

І тоді відпустив король співця зі словами: «... Він не божевільний! Він тямить те, що каже...» [10, с. 80].

Філософія Г. Сковороди, що пронизана одним духом – передачею внутрішнього досвіду, шляху до внутрішньої, а не зовнішньої свободи, до пізнання справжнього себе, у подоланні пристрастей світу, гонитви за його принадами, є лейтмотивом, підтекстовим ключем оповідання Олени Пчілки «Увінчаний співець». Адже основним мотивом твору є ідея прищеплення поваги, захоплення та наслідування таких народних героїв, як співець: «А діточки бігли попереду та й собі гукали: «Слава нашому співцеві Артурові, слава, слава» [10, с. 81].

Оповідання «Сосонка» побудоване на алегоричній композиції і має дидактичний характер та символічний підтекст, під яким завуальовано свободу як основний атрибут людської сутності, справедливості як духовну першооснову світу та самотність як закон буття й джерело сили. У творі йдеться насамперед про національну самотність та національну ідентичність. У тексті пара-

лельно зображено два світи – світ людей (чоловік Максим із сім'єю (було у нього четверо синів) та світ лісу: «... Ліс був такий гарний. Навіть зимою не здавався сумним, бо поміж чорноліссям було там чимало сосон... Красує сосонка. Прийшла осінь сумна, прийшла зима люта, а сосонці бай-дуже! ... Величається сосонка, аж тут прилетіла сорока. Сіла в неї на гілці та й каже:

– Че-че-че! Чекай, чекай!.. А чого чекати – не каже... Тим часом сорока таки знала, що казала: вона, бачите, була на подвір'ї в дядька Максима й бачила, як Максим сани ладив; чула й те, як Максим говорив Івасеві, що поїде зрубає сосонку та повезе на продаж. Так воно й сталося» [10, с. 83].

Ліс та його мешканці виступають повноцінними персонажами твору, виокремлюють інший (потоїбічний світ), який несе у собі певні знаки, смисли, коди. Ці знаки та смисли вловлюють та розуміють діти, чия свідомість ще не обросла правилами, умовами та законами соціуму. Так, тільки хлопчик Максим в оповіданні ставиться до Сосонки, як до повноцінної особистості, живої істоти, помічника, радника, тільки він бачить її страждання, співпереживає їй уже після того, як побував у схожій ситуації.

Сосонку зрубали і повезли у панський двір, там її прикрасили: «Світе мій ясний! Івась не впізнав своєї сосонки... Вся вона сяє свічечками, ліхтариками, якимись цяцьками, червоними, синіми, золотими, аж у очах мигтить...» [10, с. 85]. Натішились пани сосонкою і викинули її. «Стоїть сосонка, розібрана, темна, дивується, ради собі не дасть: що се таке?.. Її розібрали?... Лежить бідна сосонка, розчепіривши те обдерте гілля... Вчора вона була така велична, а тепер?... Глянув Івась та аж йому шкода стало. Не знав він того, що й з людьми так часто буває! [10, с. 87]. А коли Максима віддали на службу до пана, щоб він собі одержав грошенят заслужив і в люди вийшов, то хлопець відчув на собі біль та страждання Сосонки. Адже його, як і сосонку, позбавили самотності, волі і власного «Я». Цитата з тексту: «Перше всього ймення йому переіменено: був він Івась, а то став уже «Ванька», потім дали йому таку вузьку та тісну одержину, посадили в прихожій, а часом пошлють куди. Туряють Івася пани, штурхають у потилицю слуги. Одно слово, за попихача в усіх...» [10, с. 90].

Втік Івась від панів. А коли повертався додому, долаючи замети і кучугури, Сосонка життя йому спасла, стала орієнтиром, вивела на правильний шлях.

Фабульна схема оповідання побудована на алегоричних образах, де світ людей і світ природи зображується паралельно і невіддільно. Алегорія як «спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями [10, с. 24] в оповідання

має дидактичний, повчальний підтекст. Алегоричні образи сосонки, беріз та липи в тексті твору є втіленням асоціативного переосмислення самої сутності явищ та предметів, які завжди можна розкрити аналітично. Двоплановість алегоричного зображення Сосонки, її краса, пихатість, надмірність, вивищення над іншими маскується під езопову мову, за якою правда і мораль – істинні цінності. Сосонка протиставляє себе іншим, хизується красою, унікальністю, неповторністю і тільки тоді, коли її принизили, викинули, вона зрозуміла якусь вищу сутність, якою легковажила, коли була красунею, про яку щебетали їй снігурі... «Ет, – цвіринькнув снігирчик, – не хотів би я й ланцюжків, хоч би й рожевих! Нема в світі більшого, як воля!» [10, с. 88].

Ідея самопізнання і самовдосконалення особистості, свобода як атрибут необхідності і самоповаги, утвердження гуманізму, людяності та добра – це основні мотиви оповідання «Сосонка», які потрібно прищеплювати дитині з раннього віку як орієнтири на правильну поведінку та особистісні цінності.

Тема стосунків у родині, родинних цінностей, довірливі стосунки між батьками й дітьми, повага батьків до дитячого віку та дитячої особистості розкриваються у портретній замальовці «На хуторі». Мотиви освіченості, гармонійного розвитку дитини, радості, родинного тепла та затишку є основними у таких поезіях збірки «Годі, діточки, вам спати», як «Новина сьогодні зранку», «Вертаються школярики», «Школярчик на виїзді», «Змислений котик», «Пісенька», «Хатні музики й слухачі» тощо. Мотиви волі, свободи домінують у вірші «Зайчатко й хлоп'ятко»: «... – Ну, мій зайчику, на волю! В ліс біжи по чистім полю! Плигай знов собі та грайся...» [10, с. 26]. Мотив любові до рідної землі, органічного зв'язку з нею, повага до природи висвітлюються в поезіях «Весняні квіти», «Чарівниця», «Діточкам», «До діточок».

Морально-етичні теми християнського скерування представлені Оленою Пчілкою у байках. Так, мотив осуду, дорікання та вихвалання засуджується у байці «Котова наука»; мотив моральності та безкорисної любові є основою байки «Баєчка про цуцика і про його пані»; мотиви насилля, безжальності, бездумності та пустослів'я розкриваються у байках «Микола й лиска», «Котик та кухар»; мотиви самовпевненості та самозакоханості демонструються у байці «Метелик».

Теми дитячих розваг, ігор, котрі були недоступні у той час у друкованому вигляді, Олена Пчілка розгортає у віршах «Снігова баба», «З ґринджолятами». Окремим підрозділом у книзі «Годі, діточки, вам спати!» представлено такі ігри, як «Грання в піжмурки», «Мудра назва». У збірці також надруковано «Спотиканки», «Полтавські швидкомовки», «Загадки», які збирала та записувала письменниця.

Висновки. Отже, своєю діяльністю Олена Пчілка була спрямована до дітей, а вся її педагогічна й літературна творчість мала на меті фор-

мувати малого українця в національному ключі, спрямовувати його до джерел національної ідентичності та загальнолюдських цінностей.

Олена Пчілка зверталась до народної творчості, фольклору та живої дійсності. У дитячих творах вона відображала вплив соціуму й життєвих обставин на розвиток малої особистості, змальовувала конфлікт між бідними та багатими, панами та селянами, демонструючи внутрішню сутність людини, а не її матеріальні блага, звеличуючи моральні принципи як найвищі цінності національного буття. Письменниця заклала основи родинного виховання на національних традиціях, а педагогічні та філософські ідеї авторки не втратили своєї значущості й актуальності й сьогодні. Ідеї «материнської школи» відомої української діячки стали першоосновою та першоджерелом національного дискурсу сучасної педагогіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бичко О.В. Профілі української ідентичності. Соціально-психологічний аналіз : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 281 с.
2. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ: Факт, 2007. 640 с. (вибірково про Пчілку). URL: https://www.e-reading.club/chapter.php/1043060/9/Zabuzhko__Notre_Dame_dUkraine__Ukrainka_v_konflikti_mifologiy.html.
3. Зеров М. Українське письменство / Упорядник М. Сулима. Київ : Видавництво С. Павличко «Основи», 2003. 1301 с.
4. Камінчук О. Олена Пчілка: аспекти творчої діяльності. *Слово і Час*. 1999. № 6. С. 12-18.
5. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 7-8.
6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15>.
7. Літературознавчий словник-довідник / За редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
8. Мірошніченко Л. Олена Пчілка про світ дитини. *Берегиня*. 1999. Число 3. С. 3-8.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ : Шкільний світ, 2001. 24 с.
10. Новаківська Л. Олена Пчілка і українські діти. *Рідна школа*. 1998. № 11. С. 8-9.
11. Пчілка Олена. Годі, діточки, вам спати! : вірші, оповідання, казки, фольклорні записи: для дошкільного та молодшого шкільного віку / Упорядник та передмова О.М. Таланчук. Київ : «Веселка», 1991. 334 с.
12. Пчілка Олена. «Золоті дні золотого дитячого віку...»: автобіографічний нарис ; упоряд., передм. та прим. Л.П. Мірошніченко, А.В. Ріпенко. Київ : Веселка, 2010. 79 с.
13. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. Посібник для вчителів початкових класів та студентів педагогічних факультетів. Івано-Франківськ : Видавництво «Лілея-НВ», 1996. 180 с.

14. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020. URL: http://kntu.net.ua/index.php/kaf_design/Vihovna-robota/Nacional-no-patriotichne-vihovannya/Dokumenenti-doobgovorennja/Strategiya-nacional-no-patriotichnogo-vihovannya-ditej-ta-molodi-na-2016-2020-roki.

15. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. Вибрані твори : в 5 т. Т. 3. Київ : «Радянська школа», 1979. 670 с.

16. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори: в 5 т. Т.1. Київ : «Радянська школа», 1977. 653 с.

17. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. Вибрані твори : в 5 т. Т. 4. Київ : «Радянська школа», 1977. 629 с.

18. Тищенко (Сірий) Ю. З моїх зустрічей: спогади / Упоряд. О.І. Сидоренко, Н.М. Сидоренко. *Пам'ять століть*. 1997. № 6. С. 35-100.

19. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія. Чернівці: «Друк Арт», 2016. 304 с.

20. Юркевич О. Юрій Тищенко – видавець, книгар, публіцист: період становлення (1905-1913). Українська біографістика : збірник наукових праць. Випуск 7. Київ, 2010. С. 130-14.